

ALMÁSI TIBOR

Az 1329. évi „*residentia exercitus regis*”*

A 14. századi oklevelekkel dolgozó kutatók jól ismerik az időmeghatározásnak azt a formáját, amely a napokat a királyi hadjáratok idejéből kiindulva, azokhoz viszonyítva adja meg. Az efféle dátumokban rendre feltűnő kifejezés a *residentia exercitus regis*, azaz a királyi had feloszlása. A *residentia* szó a *resideo*, *-ere* ige származéka, amely a 'leülni', 'visszaülni', 'leszállni', 'megszünni' jelentéstartalmakat hordozza, azaz a *residentia exercitus regis* kifejezés eredetileg azt jelenti, hogy a királyi had visszatér [tkp. leszáll a lóról], majd a hadjárat hivatalosan kinyilvánított zárónapján táborot bontva mindenki hazatérhet. A magyar történeti szaknyelv a *residentia* szó megfelelőjeként a hadoszlás kifejezést használja, noha már Wertner Mór teljes joggal felhívta a figyelmet arra, hogy egyes forráshelyeken a *residentia* szót nem lehet a hadjáratok befejezésének napjaként értelmezni, hanem az olykor ténylegesen a hadjárat megindulására, a hadba szállás idejére utal.¹

A *residentia exercitus regis* kifejezés kapcsán kétféle, különböző természetű vizsgálódás lehetősége vetődik fel. Mint keltezési technika – a mai tudomás szerint – egyedül a középkori Magyarországon volt használatban, ezért sajátos hazai történeti fejleményként nyilvánvalóan érdemes az alapos feltárássra.² Másrészt, e kifejezés szinte minden egyes előfordulása az elé a gyakorlatias feladat

¹ WERTNER Mór: Magyar hadjáratok a XIV-ik században. Századok 39. (1905.) 420–451. A kifejezés jelentésével kapcsolatban különösen a 435. oldalon olvasható példák fontosak az 1337. és az 1338. évi hadoszlásokról. L. még uő., Újabb adalékok a középkori magyar hadjáratokhoz. Hadtörténelmi Közlemények. [új folyam] 11. (1911.) 199–211.

² A *residentia exercitus regis*nek, mint sajátos történeti fejleménynek a legalaposabb áttekintő vizsgálata szlovák nyelven látott napvilágot. E tanulmány eredményeit meg lehetős visszhangtalansággal fogadta a magyar szakirodalom, jóllehet a korábbiaknál gazdagabb forrásanyagra támaszkodik, s újszerű, illetve pontosító észrevételeket is megfogalmaz. NOVÁK, Jozef: *Residentia exercitus regis*, špeciálny spôsob datovania v Uhorsku. Historické štúdie I. Bratislava, 1953. 205–234.

elé állítja a kutatót, hogy megkísérelje meghatározni: mely mai formájú kalendáriumi napnak feleltethető meg a forrásban említett *residentia* időpontja. Erre azért van szükség, mert csak a sikeres kronológiai átszámítás után lehet a *residentia* típusú iratokban taglalt eseményeket a történeti időrend szerinti pontos helyükre beilleszteni. Egy-egy *residentia* időpontjának biztos megállapítása három vetületben tarthat számot jelentőségre, nevezetesen kronológiai téren, mert megbízhatóbbá teszi az ismert hadoszlások idejéről összeállított listáinkat,³ s ezzel szilárd támpontot szolgáltat a medievisztikának. Másrészt belátható, hogy van e dolognak köztörténeti hozadéka is, mégpedig kettős értelemben: ti. nemcsak az ilyen iratokban leírt események időbeli egymásutánját teszi megfoghatóvá, de a dolog természetéből adódóan a hadjáratok, hadiesemények időrendjéhez is mindig hozzáad valamit. Végezetül nem lehet elhanyagolni e jellegzetes datálási technika archivisztikai fontosságát sem, minthogy a valamely irat alapján pontosan megállapított kronológiai támpont mindig alapot kínál ahhoz, hogy a hasonló dátumformát tartalmazó ugyanazon évi okmányok jó része szintén helyre kerüljön a levéltárak időrendi mutatóiban.

Bár a jelen dolgozat mindössze egyetlen – az 1329. – év hadoszlási időpontja körül felvetődő problémák tisztázására tesz kísérletet, néhány mondatban mégis érdemes összefoglalni a főbb tudnivalókat ezen időkitűzési módszerrel kapcsolatban.

Hadoszláshoz viszonyított időpont-kitűzések a magyarországi oklevelekben először az 1270-es években jelentkeznek,⁴ majd lassan gyarapodva külö-

³ A szakirodalomban öt olyan összeállítás lelhető fel, amely a hadoszlások dátumfeloldásában segítik a kutatást. Az első, s valamennyi későbbinek a kiindulópontja: KNAUZ Nándor: Kortan. Hazai történetünkhöz alkalmazva. MTA. Budapest, 1876. 254–261. Knauz adatait – főként az 1330-as évekre nézve – gyarapítja, kiegészíti és pontosítja Nagy Gyula dolgozata. NAGY Gyula: Királyi hadbaszállások, hadak oszlása, eztenekednap. Turul 2. (1884.) 16–20. Harmadikként ezt követték Wertner Mór említett tanulmányai (1. fentebb, az 1. jegyzetben). Knauz és Nagy Gyula adatsorait Szentpétery Imre összedolgozta – Oklevéltani naptár. Szerk. Dr. SZENTPÉTERY Imre. MTA., [Budapest,] 1912., 30–31. –, s az ilyen típusú dátumfeloldások gyakorlatában máig ez a legszélesebb körben használatos segédlet (1. újabb kiadását is: SZENTPÉTERY Imre: A kronológia kézikönyve. Budapest, 1985. 130–131.) A legutolsó, s a legbővebb összeállítás – amelynek elkészítése a korábbi adatközlések kritikai átvizsgálásával ugyancsak együtt járt – Jozef Novák idézett tanulmányában kapott helyet (1. fentebb, a 2. jegyzetben, 227–234).

⁴ Az időmeghatározáshoz kiindulóponul szolgáló legkorábbi residentie exercitus regis ki-

nösen a 14. század első két harmadában válnak nagy számúakká. Az 1370-es évektől ritkuló gyakorlatról lehet beszélni, míg 1398-at követően alig fordulnak már elő hadoszláson alapuló időjelölések. A 15. századból fennmaradt ritka előfordulások csak felszíni hasonlóságot mutatnak az előző évszázadra jellemző használattal, funkcionálisan azonban szemlélatomást nincsen alapja párhuzamba állításuknak.

A 13. század végi és 14. századi *residentia*-adatokról összességében annyit érdemes leszögezni, hogy ez a fajta időpont-kitűzés rendre bírósági oklevelekben – legtöbbször az országbíró és a nádor által kibocsátott iratokban – fordul elő, döntően perhalasztások kapcsán, amikor az eljáró bíró egy-egy jogügylet időpontját az elkövetkező, illetve folyamatban levő hadjárat lezárultát követő terminusra halasztja el, jobbára a hadoszlástól számított tizenötöd avagy huszonkettő napra tűzvé ki a bírói fórum előtti megjelenés idejét a felek számára. Mindazoknak, akik kötelesek voltak személyesen hadba vonulni, gyakran lezáratlanul, félbemaradtak peres ügyeik a háború miatt. A hadiesemények idején szüneteltek a törvényszéki eljárások. A bíróság előtti megjelenés elmulasztására természetesen csak a hadjáratok ideje alatt szolgáltatott igazolást a katonai elfoglaltság. Annak érdekében, hogy a perek újbóli felvételére országosan rendezett mederben kerüljön sor, mindenfelé nyilvánosan kihirdették a hadoszlás hivatalos időpontját. Ennek megtörténtét követően már nem lehetett a hadi elfoglaltságra tekintettel elhanyagolni a bírói fórum előtti megjelenést, hanem kiki köteles volt halogatás nélkül újra felvenni a háború miatt félbeszakadt pereit, és pontosan megjelenni az illetékes bíró előtt abban az időpontban, amelyet az még a hadba szállás előtt kitűzött a felek számára meghatározott nappal a had feloszlása utánra. E perkitűzési technika voltaképpen a személyes hadbavonulás és a törvény előtti megjelenés kötelezettségeinek zavartalan, egymást nem keresztező érvényesülését biztosította, egyszersmind a pereskedéstől se soe ódzkodó nemesi társadalom jobbiztonságát is kellően szolgálta.

Mivel a *residentia exercitus regis* kifejezésből kiinduló időpontkitűzésnek az a lényege, hogy a használt kalendárium napjelölésétől elszakadva, attól függetlenül képes előre rögzíteni és megállapítani egyértelműen kezelhető és ér-

fejezés 1274. évi oklevélből ismert (l. WERTNER M., Századok, i. h. 420., 1. jegyzet). A hadjárat, amelyre visszautal, a II. Ottokár cseh király részéről 1273 augusztusa és október között Magyarország ellen vezetett támadás kivédésére irányuló háború volt.

tendő határnapokat, ezért korántsem könnyű kutatói feladat utólag megteremteni a szinkront a *residentia*-alapú datálás és a szokásos kalendáriumi napjelölés között. Szerencsésnek mondható helyzetben olyan korabeli közlésekre bukkanhatunk, amelyek a hadoszlást kevéssel követő lejegyzésben kétféle időnyilvántartási formában is rögzítik a bíróság előtti megjelenés napját, tehát szinkronba hozzák a hadoszlás időviszonyítását a kalendáriumi napjelöléssel. Ilyenkor egyértelmű és határozottan megfogható a *residentia* napja. Gyakran vagyunk kénytelenek azonban nélkülözni a biztos átszámítást megengedő támpontokat, s legfeljebb azok a határnapok tűzhető ki kisebb-nagyobb biztonsággal, amelyek utánra vagy elé kellett a *residentia* napjának esnie. Ha ugyanazon egy hadoszlásra több peres ügy iratai vonatkoztathatók, az ezekből megragadható naptári támpontok segítségével akár egészen szűk terminusra is leszűkíthető a hadoszlás lehetséges intervalluma. E kérdés vizsgálatakor optimálisnak az a kutatói helyzet tekinthető, ha egyidejűleg áll rendelkezésre az összes, ugyanazon hadoszlásra értelmezhető adat. Mindazon hadoszlási listákról azonban, amelyek ma a kutatók rendelkezésére állnak, megállapítható, hogy korántsem ilyen optimális kutatási adottságok közepette készültek el, ezért sok bizonytalanságot és pontosítanivalót tartalmaznak, s lehet, hogy helytállóságuk sem áll ki minden esetben egy-egy alaposabb kritikai próbát.

Az Anjou-kori oklevéltár kiadványsorozatának⁵ hangsúlyozott teljesség-igényéből következik, hogy – a hasznosíthatóság sok egyéb lehetősége mellett – egy-egy évben a *residentia exercitus regis* idejének pontos meghatározásához is elsőrangú feltételeket kínál. E tekintetben igen tanulságos tapasztalatot mutat a legfrissebben elkészült, az 1329. évet feldolgozó XIII. kötet.

⁵ Anjou-kori oklevéltár. (Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. 1301–1387.) Praeside Julio KRISTÓ. Adiuvantibus Ladislao BLAZOVICH, Geisa ÉRSZEGI, Francisco MAKK). I. (1301–1305), II. (1306–1310), III. (1311–1314), IV. (1315–1317), V. (1318–1320), VI. (1321–1322), XVII. (1333) Szerk. KRISTÓ Gyula, Budapest-Szeged, 1990., 1992., 1994., 1996., 1998., 2000., 2002.; VII. (1323), X. (1326) Szerk. BLAZOVICH László–GÉCZI Lajos, Budapest–Szeged 1991., 2000.; VIII. (1324) Szerk. BLAZOVICH László, Budapest–Szeged, 1993; IX. (1325) Szerk. GÉCZI Lajos, Budapest-Szeged 1997.; XI. (1327), XII. (1328), XIII. (1329) Szerk. ALMÁSI Tibor, Budapest–Szeged 1996., 2001., 2003.; XXIII. (1339), XXIV. (1340) Szerk. PITI Ferenc, Budapest–Szeged, 1999, 2001. [a továbbiakban: Anjou-oklt.]

Az ismert hadoszlások valamennyi idézett összeállításában eltérés nélkül az olvasható az 1329. év kapcsán, hogy ekkorra egyetlen egy *residentia exercitus regis* tehető, amelyre 1329. augusztus 1. után került sor. E *terminus post quem*nek a megállapítása még Knauz Nándorhoz fűződik, s a hadoszlások minden további kutatója átvette tőle ezt az adatot, illetve a maguk végezte vizsgálatok során – amelyekhez újabb okleveles adatokat vontak be⁶ – ugyanerre az eredményre jutottak. A Magyar Országos Levéltár időrendi mutatójában ugyancsak fellelhetők olyan iratok, amelyek hadoszláson alapuló keltezésének átszámításakor nem is az augusztus 1. utánra, hanem egyenesen augusztus 1-jére értett *residentia*-nap szolgált kiindulópontul.⁷

Ehhez képest az 1329. év teljes iratanyagát áttanulmányozva megállapítható, hogy létezik egy olyan oklevél, amely lehetőséget ad az 1329. évi *residentia exercitus* napjának pontos kalendáriumi meghatározására. Egy 1329. január 28-i vasvári káptalani irat bizonyítja, hogy Zegun fia Csépán – a káptalan korábbi levelében foglalt kötelezettségének eleget téve – a Németországgal szemben viselt királyi hadjárat hadoszlását követő 15. napon, azaz január 27-én⁸ ötvenedmagával letett esküjével igazolta, hogy nem ő bújtotta fel a néhai Miklós nádor fiát, Miklós mestert az újvári Péter fia Miklós és háznépe sérelmére elkövetett támadásra és károkozásra.⁹ A hadoszlás napja 1329. január 13-ban állapítható meg.

Emellett létezik még öt további diploma, amelyek kétséget kizáróan ezen év eleji *residentia*-időpontra tartalmazznak utalást. Az elsőben Druget Vilmos szepe-

⁶ Így WERTNER Mór (Századok, 39. – 1905. – 430.), továbbá NAGY Gyula, i. m. 17–18.

⁷ Szabolcs megye egyik oklevelét – dátuma: sabbato proximo post residentie exercitus domini regis [a. d. 1329.] – a mutató 1329. aug. 19-re helyezi. (Tiszántúli Ref. Egyhk. Kvt. Sztojka cs. lt.; Df. 275 861.) (l. még alább, a 15. számú jegyzetben). Pál országbíró egyik oklevelét – dátuma: 13. die termini prenotati, a. d. 1329., a viszonyítás kiindulópontja pedig: in quindenis residentie regalis exercitus in partibus Austrie habiti – a mutató 1329. aug. 27-re teszi (l. még alább, a 22. jegyzetben). Mindkét időpont a *residentia exercitus* augusztus 1-jének való megfeleltetéséből származik. Az utóbbi adatra egyébként Knauz mint az 1329. aug. 1. utánra teendő hadoszlási időpont bizonyítékára [!] hivatkozott.

⁸ „in quindenis residentie exercitus domini regis, quem habuit in Theutonia, videlicet sexta feria proxima post Conversionis sancti Pauli” Keltezése: Datum sabbato proximo post festum Conversionis sancti Pauli apostoli, a. d. 1329.

⁹ Anjou-oklt. XIII. 54. szám.

si és abaújvári ispán albírája, Miklós mester 1329. január 27-én arról értesíti a jászói konventet, hogy miután a malahi Izsák fia János a korábban neki szabott időpontban, a királyi hadoszlás utáni 15. napon (*in quindenis residentie presentis exercitus*) nem tudta készpénzben leróni tartozását, március 8-án (*in die Cynerum*) becsú alá kell bocsátania Malah nevű részbirtokát. Az oklevél dátumozásából visszaszámolt 15 napos időtáv alapján a lehetséges legkésőbbi hadoszlási nap január 13. lehet, ami teljes összhangban van a megelőző közvetlen adattal, s az is nyilvánvaló, hogy az albíró okiratát még a felek megjelenésének napján kiállították és keltezték.¹⁰ Másodikként az egri káptalan 1329. február 1-jén Tornahorváti birtok határkijelölése tárgyában kibocsátott levele hívható bizonyosággal. A határkitűzést Druget Vilmos emberei a királyi hadak feloszlását követő 15. napon (*in quindenis residentie exercitus domini regis*) végezték el a nevezett káptalan tanúskodása mellett.¹¹ A továbbiakban szóba jövő iratokból csak áttételesen lehet következtetni egy év elejére eső *residentia*-időpontra. A harmadik oklevélben Pál országbíró azt a Pozsony megyei birtokosok között fennforgó pert, amelyet eredetileg a király Ausztria elleni hadjáratának hadoszlását követő 22. napra (22. *die residentie regalis exercitus in Austria habiti*) tűzött ki, s amelyben a felek megjelentek előtte, elhalasztja 1329. március 29-re (*ad diem medii Quagragesime*).¹² Ezen oklevél datálását a felek megjelenésétől számított 8. napban rögzítették, tehát a kelet csak a hadoszlási nap ismeretében számítható ki. Ha a fentebbiekben meghatározott január 13-ból indulunk ki, akkor a perbeli ellenfelek február 3-án járultak az országbíró ítélőszéke elé, a halasztólevél kiállítására pedig február 10-én került sor. Annyi mindenesetre itt is leszögezhető, hogy a számítás összes naptávolsága előtte marad a kitűzött új időpontnak, azaz 1329. március 29-nek. Hasonló ehhez a negyedik irat tartalma is. Pál országbíró egy előzőleg a királyi hadoszlás utáni 15. napra kítűzött (*in quindenis residentie exercitus regalis*) perben

¹⁰ Anjou-oklt. XIII. 52. szám. Keltezése: Datum in quindenis octavarum Epiphanie domini, anno ejusdem 1329.

¹¹ Anjou-oklt. XIII. 56. szám. Keltezése: Datum in vigilia Purificationis Beate Virginis, anno domini 1329. Az egri káptalan mindezt privilegiális formájú iratába is belefoglalta (csaknem szó szerint egyezően az iménti oklevéllel), amely ugyanígy tartalmazza az 1329. évi hadoszlás említését, ám a privilégiumot csak évi kelettel látták el, s így nem alkalmas a *residentia exercitus* közelebbi behatárolására (l. Anjou-oklt. 58. szám).

¹² Anjou-oklt. XIII. 75. szám. Keltezése: Datum in Wysegrad, 8. die termini prenotati, anno domini 1329.

március 15-én (*in octavis diei Cynerum*) tizenkettedmagával együtt a leleszi konvent előtt leteendő tisztázó esküre kötelezi László fiát, Tamást. Az erről szóló iratot a felek megjelenésének 9. napján adta ki.¹³ Ismét a már ismert január 13-i hadoszlási időpontból kiindulva rögzíthető, hogy a felek megjelenésére kitűzött napnak január 27., az oklevél kiadásáénak pedig február 4. felel meg. Mindez jól összefér az eskütétel március 15-re kitűzött napjával. Az utolsó irat is efféle típusú. Pál országbíró azt a pert, amely eredetileg az Ausztriában szemben viselt királyi hadjárat hadoszlását követő 15. napon lett volna esedékes (*in quindenis residentie presentis exercitus regalis versus Austriam habite*), a színe elé járult felek közös akaratából április 5-re (*ad octavas mediū Quadragesime*) halasztja el. Ez az irat ugyancsak a felek megjelenésétől számított 9. napon – tehát a január 13-i és 27-i belső határnapokkal számolva – február 4-én kelt.¹⁴

Rendelkezünk még egy olyan 1329. évi hadoszlási adattal, amelyet a *residentia*-listák korábbi összeállítói a jelek szerint nem ismertek. Ennek azonban egyéb kronológiai támpont híján semmi bizonyító ereje nincsen. Szabolcs megye hatósága igazolja, hogy az általuk a királyi hadoszlást 15. napja utáni szombaton (*sabbato proximo post quindenis residentie exercitus domini regis*) Kálló faluban megtartott generalis congregatio során Csépán özvegye tiltotta fiát, Lőrincet attól, hogy az a lánynegyed és hozomány címén őt [ti. az özvegyet] illető Székely birtokon tartózkodják és vendégeskedjék.¹⁵ Ha január 13-i hadoszlással számolunk, akkor ez az irat január 28-án kelt, ám elvben ugyanígy ki lehet indulni az eleddig egyedül helyesnek tartott augusztus 1. utáni hadoszlási napból is, akkor viszont augusztus 19. lenne az iratkiadás legkorábbi lehetséges dátuma.

A fentebb taglaltakból nem kétséges, hogy az 1328. évben lezajlott osztrák háború hadoszlását – annak ellenére, hogy a hadicselekmények abbamaradá-

¹³ Anjou-oklt. XIII. 64. szám. Keltezése: Datum in Alto Castro, 9. die termini prenotati, anno domini 1329.

¹⁴ Anjou-oklt. XIII. 63. szám. Keltezése: Datum in Alto Castro, 9. die termini prenotati, anno domini 1329. Az irat ma már csak FEKETE NAGY Antal lejegyzésében létezik a szerzőnek a Temesi bánság okmánytára című kéziratos munkájában. (Magyar Országos Levéltár P. 1732., 165.; Fekete Nagy Antal-hagyaték. 1. csomó). Kéziratának jegyzeteiben Fekete Nagy Antal 1329. aug. 1. utáni hadoszlási nappal számol, s a per elhalasztott időpontját 1330. márc. 21-ben állapítja meg.

¹⁵ Anjou-oklt. XIII. 55. szám. (L. még fentebb, a 7. számú jegyzetben is.)

sát tükröző békeokmányokat már szeptember 21-én kibocsátották¹⁶ – csak 1329. január 13-án hirdették ki, tehát ekkorra biztosan megállapítható egy 1329. évi hadoszlás. Kérdéses viszont, hogy volt-e másik, olyan hadoszlás is 1329-ben, amely augusztus 1-je utánra esett. A válaszhoz közelebről személyre kell venni az idézett szerzők – mindenekelőtt Knauz Nándor – bizonyítékul hozott adatait.

Knauz első adatáról gyorsan megállapítható, hogy valamiféle fatális elnézésnek köszönhető téves hivatkozásról van szó, hiszen István alországbíró 1300-ban kelt – hadoszlási adatot egyébként valóban tartalmazó – irata olvasható a megjelölt helyen¹⁷. Ennek nincs semmiféle 1329. évi történésre vonatkozó adattartalma.

Az 1329. évi hadoszlás meghatározásához eddig *terminus post quem* jellegű támpontot kínáló dokumentum egy országbírói oklevél, amely 1329. augusztus 1-jén kelt. Nagymartoni Pál ebben bizonyító esküről rendelkezik, amelyet a pécsi káptalan előtt a királyi hadoszlást követő 22. napon (*vigesimo secundo die residentie exercitus domini regis*) kellett Bugar (dict.) István mesternek és eskütársainak letenniük annak tanúságául, hogy a királyi birtokvisszavételek során elvett Ó-Merse birtok jog szerint mégis a nevezett István mestert illeti.¹⁸ Az 1330. évi *residentia*-adatok kapcsán már Nagy Gyula idézte az Anjou-kori okmánytár két oklevelét¹⁹, amelyek alapján pontosan meghatározható, hogy 1330. január 15. királyi hadoszlási nap volt. E két országbírói iratból kiderül, hogy a pécsi káptalan által 1329. júl. 8-án elvégzett vizsgálatok nyomán 1329. augusztus 1-jén a királyi birtokok visszavételének két kárvallottja igazolta Nagymartoni Pál előtt a maguk birtokjogát, mire a bíró a királyi hadoszlást követő 15. napra sokadmagukkal együtt a pécsi káptalan előtt leteendő bizonyító esküt ítelt mindkét nemeseknek. A pécsi káptalan tanúsítványát az eskü utáni 12., illetve 15. napra kérte színe előtt bemu-

¹⁶ Anjou-oklt. XII. 422-423. számok.

¹⁷ FEJÉR, Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomus VI. Volumen II. Budae, 1830. 290–294.

¹⁸ Knauz pontos és helytálló hivatkozása (i. m. 256.) a Zichy levéltár egyik okmányára utal: A Zichy és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő*. I. Pest., 1871. 331. (348. szám) [a továbbiakban: Zichy I.].

¹⁹ NAGY Gyula, *Turul*, i. h. 17–18. A szóban forgó okleveleket I. Anjoukori okmánytár. II. Szerk. NAGY Imre. Budapest, 1881. 468–474. (408–409. számok).

tatni, aminek a felek rendben eleget tettek. Mindkét irat rögzíti azt is, hogy az eskütétel napja „*feria II. proxima post festum Conversionis beati Pauli apostoli*” időpont-ra, azaz 1330. január 29-re esett. Az 1330. évi oklevelek folyamatban levő feldolgozása során előkerült egy további kiadatlan irat is, amely ugyanezekkel az 1329. és 1330. évi belső dátumokkal közöl egy, az előzőekkel minden tekintetben párhuzamos Baranya megyei jogesetet, s ebből ugyanígy 1329. január 15-ben határozható meg az a hadoszlási nap, amelyhez viszonyítva Pál országbíró 1329. augusztus 1. körül kitűzte a pécsi káptalan előtt lebonyolítandó eskütételt.²⁰ Az 1329. évi hadoszlás kérdésben Knauz számára döntő jelentőségű adat kétségtelenül ugyanebbe a sorba illeszkedik, tehát az általa meghatározott hadoszlási nap olyannyira utánra esik augusztus 1-jének, hogy arra nem is 1329-ben, hanem majd csak 1330. január 15-én került sor.

Knauz még két további adatot idézett az általa megállapított határnap igazolására. Mindkettő a Becsei család és Kompold fia Miklós közötti hosszasan húzódó birtokperben kelt; az egyik 1329-ben, a másik 1330-ban.²¹ Az 1329. évi iratot az országbíró egy Ausztriával szemben viselt hadjárat hadoszlása utáni 15. naphoz viszonyítva keltezte a 13. napra.²² Erősen kétséges, hogy lehet-e 1329-ből a már meghatározott januári – az Ausztria ellen viselt hadjáratot lezáró – hadoszláson kívül még egy másik, ugyancsak ausztriai hadjárat zárásaként értett hadoszlási napról beszélni, amikor ilyen háborúról nincsen semmiféle egyéb híradásunk. Knauz a szóban forgó 1329. évi irat belső időrendjéből ugyancsak bizonyítékul hoz egy viszonyítási pontot, nevezetesen azt mondja, hogy az irat kiadása július 8. utánra – a Keresztelő Szent János ünnepét követő 15. nap utánra esett –, ami meglátása szerint szintén az augusztus 1-jét követő hadoszlásra mutat. Mindezzel viszont azt lehet elvben szembeszegezni, hogy ha a július 8-i időpontot nem 1329-ből, hanem 1328-ból értjük, akkor ahhoz képest szintén későbbi időpontnak tekinthető az 1329. január 13-i hadoszlási nap is. De igazolható-e vajon, hogy csakugyan 1328-as előzményeket rögzít az 1329 elején kibocsátott irat? A jelek szerint igen.

²⁰ Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Levéltár 99 919. (Batthyány család levéltára. Acta ant. Misc. 5. 6. 119.)

²¹ KNAUZ, i. m. 256.

²² L. fentebb, a 7. számú jegyzetben, ill. l. még Anjou-oklt. XIII. 67. szám (1329. február 8-i dátummal).

A szóban forgó ügyben kelt első ítéletlevél 1328. május 19-ről maradt fenn.²³ Ebben az országbíró kötelezte Kompold fiát, Miklóst, hogy 1328. június 5-én adja vissza a Becsei családnak a kezükből önhatalmulag kiragadott Laknak vagy Újfalunak mondott Baranya megyei birtokot, ráadásul hatalmaskodásáért 50 M. bírság megfizetését is büntetéséül rója. Az 1329. évi oklevélből az derül ki, hogy miután Miklós először – 1328. június 5-én – elmulasztotta a bírságfizetést, ezért a megkétszereződő büntetés harmadát kellett megadnia az ausztriai hadjárat hadoszlásának 15. napján, amelynek azonban Miklós ismét csak nem tett eleget. Az országbíró emellett azt is rögzíti, hogy előzőleg – feltehetően akkor, amikor az első határidő elmulasztása után (1328. június 5-én vagy után) a bírságfizetés új időpontját a hadoszlási naphoz viszonyítva kitűzte – a birtokátadás újabb napját július 8-ban (*in quindenis Nativitatis beati Johannis Baptiste*) állapította meg, amely napon azonban Miklós nem jelent meg a helyszínen peres ellenfeleivel szemben, s nem is adta át nekik a birtokot, ezért pedig szintén bírság terheli őt. Mindezek alapján sokkal hihetőbb feltevés, hogy itt 1328. évi s nem pedig 1329-beli eseményekről van szó. Semmi valószínűsége sincs ugyanis annak, hogy egy 1328. június 5-én elmaradt jogi aktus új időpontjául 1329. július 8-át szabta volna az országbíró 1328. július 8. helyett.

Két további körülmény is idevonható még. Az 1328 nyár elején már biztosan készülődő ausztriai hadjárat hadoszlásáról először egy 1328. június 6-i oklevélben találunk utalást.²⁴ Ez amellett szolgáltat érvet, hogy Pál országbíró 1328 június 5. körül minden további nélkül kitűzhetett olyan időpontot a megemelkedett bírság harmadrészenek megfizetésére, amelyet az ausztriai hadjárat hadoszlásához viszonyítva szabott meg. A másik támpontot az ugyanezen ügyben – már Knauz által is idézett – 1330. évi oklevél szolgáltatja.²⁵ Ez az irat újra elbeszéli az 1328. évi előzményektől egészen 1330 tavaszáig a Kompold fia Miklós sorozatos mulasztásai miatt lezáratlan pert. Bár az egyes történések mellett általában hiányzik az évszám kitétele, az elbeszélte események sorrendjéből mégis arra lehet következtetni, hogy 1329. év eleji hadoszlási időpontról van benne

²³ Anjou-oklt. XII. 275. szám.

²⁴ Anjou-oklt. XII. 311. szám.

²⁵ Zichy I. 348-354. (361. szám).

szó. E hadoszlási idő említése után ugyanis a mulasztó Miklós ötszöri megidézéséről történik említés, amelynek napjai mind az április 24-től október 13-ig terjedő időszakra esnek, mégpedig – ezúttal határozottan közölve – az 1329. évből. Ennek logikája ugyancsak azt támasztja alá, hogy az iratban említett *residentia*-nap az Ausztria elleni háborúhoz kapcsolódó 1329. január 13-i hadoszlási napnak feleltethető meg.

Mindezek nyomán kijelenthető, hogy 1329-ből a királyi had felosztatásának egyetlen napja ismertes, ez pedig 1329. január 13-ra esett, s az 1328. évi osztrák háború végéhez kötődik. Nincs semmi alapja az eddigiekben elfogadott 1329. augusztus 1-je utánra értett *residentia*-időpontnak; a következő hadoszlásra ugyanis már a következő évben, 1330. január 15-én került sor. Tévesek azok a dátummeghatározások is, amelyek a levéltári mutatókban, illetve oklevélfeldolgozásokban 1329. augusztus elejére kitűzött támpontot vesznek alapul.

* A dolgozat eredeti közzététele: in: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica* 119. (2004.) 47–56.